

ՊԱՏՄԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՏԱՐԻՆԵՐԻՆ (1941-1945ԹԹ.) ԿԱՐՄԻՐ ԲԱՆԱԿԻ ԿԱԶՄՈՒՄ ԳՈՅՈՒԹՅՈՒՆ ՈՒՆԵՑԱԾ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԶԻՆՎՈՐԱԿԱՆ ՄԱՍՈՒԼԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒՄԸ ՀԱՅ ՊԱՏՄԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԿՈՂՄԻՑ

ՎՈԼՈՂՅԱ ԳԱՍՊԱՐՅԱՆ

Հայրենական մեծ պատերազմի տարիներին Կարմիր բանակի կազմում գոյություն են ունեցել հայերեն լեզվով հրատարակվող 16 անուն զինվորական թերթեր (որոնցից 5-ը հանդիսացել են հայկական ազգային դիվիզիաների պաշտոնաթերթեր), որոնք կարևոր դեր են կատարել ինչպես ռազմաճակատում մարտնչող հայ զինվորի մարտական, բարոյական և ազգային ոգու բարձրացման, այնպես էլ մայր հայրենիքի հետ սերտ կապերի ամրապնդման գործում: Հայ զինվորական մամուլը հսկայական դեր է խաղացել նաև հայ ռազմիկներին մոբիլիզացնելու և նրանց գերմանաֆաշիստական զավթիչների հանդեպ ատելության ոգով դաստիարակելու և թշնամու դեմ հաղթանակ տանելու ասպարեզում: Ուստի պատահական չէր, որ Հայրենական մեծ պատերազմի հաղթական ավարտից հետո հայ պատմաբանները իրենց ուշադրության կենտրոնում պահեցին նաև այդ հիմնահարցի ուսումնասիրությունը: Հայ պատմաբաններից առաջինը այդ հիմնահարցին անդրադարձավ պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Արամայիս Մնացականյանը, որը 1947թ. հատուկ աշխատության հրատարակեց այդ թեմայով: Հիմնահարցը իրենց աշխատություններում մասնակիորեն լուսաբանել են նաև պատմական գիտությունների դոկտորներ, պրոֆեսորներ Արշավիր Մնացականյանը, Ղևոնդ Դավաթյանը, Խիկար Բարսեղյանը, Կլիմենտ Հարությունյանը, «Կարմիր զինվոր» թերթը երկարամյա պատասխանատու խմբագիր վաստակավոր լրագրող Սիմոն Նալբանդյանը: Չնայած դրան հայ պատմագրությունը դեռևս պետք է այս կարևոր հիմնահարցը նորովի և հիմնովին լուսաբանի: Հարկավոր է եղած ուսումնասիրությունների և գաղտնագերծված արխիվային փաստերի հիման վրա ստեղծել մի ամբողջական գործ, որտեղ լուսաբանված կլինեն ինչպես ռազմաճակատների քաղվարչություններին առընթեր լույս տեսած հայերեն զինվորական թերթերի, այնպես էլ հայկական ազգային դիվիզիաների պաշտոնաթերթի գործունեությունը: Այդ ամենը կնպաստի պատմության սպիտակ էջերի վերացմանը, Հայրենական մեծ պատերազմին հայ ժողովրդի մասնակցության հիմնահարցի գիտական լուսաբանմանը:

Բանալի բառեր – խմբագիր, պատերազմ, պաշտոնաթերթ, լուսաբանել, «Կարմիր զինվոր» թերթ, զինվորական մամուլ, պաշտոնաթերթեր, քաղվարչություն:

Հայրենական մեծ պատերազմի տարիներին Կարմիր բանակի կազմում գոյություն են ունեցել հայերեն լեզվով հրատարակվող 16 անուն զինվորական թերթեր, որոնք կարևոր դեր են կատարել ինչպես ռազմաճակատում մարտընչող հայ զինվորի մարտական, բարոյական և ազգային ոգու բարձրացման, այնպես էլ մայր հայրենիքի հետ սերտ կապերի ամրապնդման գործում: Հայ զինվորական մամուլը հսկայական դեր խաղաց նաև հայ ռազմիկներին մոբիլիզացնելու և նրանց գերմանաֆաշիստական զավթիչների հանդեպ ատելության ոգով դաստիարակելու գործում: Ռազմաճակատային թերթերի էջերում պարբերաբար լուսաբանվում էին նաև մարտական գործողությունների ժամանակ հայ զինվորների կատարած փառապանծ սխրանքները: Ուստի պատահական չէր, որ Հայրենական մեծ պատերազմի հաղթական ավարտից հետո հայ պատմաբանները ուշադրություն դարձրեցին նաև այդ հիմնահարցի ուսումնասիրմանը:

Հայ պատմաբաններից առաջինը այդ հիմնահարցին անդրադարձավ Հայրենական մեծ պատերազմի մասնակից, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Արամայիս Նավասարդի Մնացականյանը: 1947թ. ՀՍՍՌ ԳԱ հրատարակչությունը ՀՍՍՌ ԳԱ պատմության ինստիտուտի մակագրով լույս ընծայեց նրա «Հայ ռազմիկների հերոսական տարեգրությունները (1941-1945)» սովորաձավալ (382 էջ) աշխատությունը: Գրքի պատասխանատու խմբագիրն է հայ անվանի գրող, Հայրենական մեծ պատերազմի ակտիվ մասնակից Հրաչյա Քոչարը, որը նաև «Ողջունելի փորձ» նախաբանով ըստ արժանվույն է գնահատել աշխատությունը: «Այս գիրքը միաժամանակ հայ սովետական ժողովրդի հերոսության վկայությունն է, հայ զինվորի զենքի և հայ լեզվի գովքը, - նշում է Հրաչյա Քոչարը,- Սպիտակ ծովից մինչև Սև ծովի ափերը, Կովկասյան լեռներից մինչև Լենինգրադի արվարձանները թշնամու դեմ մարտնչողների շարքերում ամուր ու աներեր կանգնած էր նաև հայ զինվորը, նա եղբայրական մյուս ժողովուրդների որդիների հետ միասին Ստալինգրադից ու Մոզդոկից հասավ մինչև Բեռլին ու Բալկանները: Ու ամեն տեղ նրանց հետ էին հայերեն թերթն ու լրագրողը»¹:

Գիրքը բաղկացած է նախաբանից, ռազմաճակատում հայերեն լեզվով լույս տեսած 16 թերթերի մասին պատմող հոդվածներից, ռուսերեն լեզվով հրատարակված զինվորական թերթերից հայ զորավարների, հերոսների,

¹ Մնացականյան Ար., Հայ ռազմիկների հերոսական տարեգրությունները, Երևան, ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1947, էջ 6:

ռազմական ականավոր գործիչների մասին գրված նյութերից արված քաղվածքներից և եզրափակումից:

Նախաբանում Արամայիս Մնացականյանը նշում է. «Այս գիրքը մի փորձ է՝ մեր ընթերցող հասարակությանը ներկայացնելու Սովետական Միության Հայրենական մեծ պատերազմի ժամանակ լույս տեսած հայերեն զինվորական թերթերի կատարած դերը: Հայ զինվորական թերթերը կատարում էին հատուկ պատասխանատու խնդիրներ: Նրանք անգնահատելի օգնություն էին ցույց տալիս հրամանատարությանը և քաղօրգաններին հայ մարտիկների ռազմական, քաղաքական և կուլտուրական դաստիարակության գործում: Թերթերը կազմակերպում, սովորեցնում և մոբիլիզացիայի էին ենթարկում հայ ժողովրդի ռազմիկ զավակներին, ոգեշնչելով նրանց հերոսական սխրագործությունների հանուն Հայրենիքի ազատագրության և անկախության... Հայկական թերթերը Հայրենական մեծ պատերազմում հայ ժողովրդի զավակների մարտական սխրագործությունների ճշմարտացի տարեգրություններն են հանդիսանում»²:

Այնուհետև Ա.Ն. Մնացականյանը նշում է, որ պատերազմի տարիներին Կարմիր բանակում հրատարակվել են հայերեն 16 անուն թերթ, որոնցից 7-ը հանդիսանում էին ռազմաճակատային օրգաններ, որոնք ունեին յուրահատուկ կառուցվածք: Այսպես, օրինակ, Ղրիմի ռազմաճակատում հրատարակվել է "Боевая крымская" թերթը ռուսերեն, որի հայերեն տարբերակը կոչվում էր «Մարտական գրոհ»: Հարավային ռազմաճակատի քաղվարչությունը հրատարակել է "Во славу Родины", որի հայերեն տարբերակը կոչվում էր «Հայրենիքի փառքի համար»: Հյուսիս-Կովկասյան ռազմաճակատում լույս էր տեսնում "Вперед к Победе", որի հայերեն տարբերակը կոչվում էր «Առաջ դեպի հաղթանակ»: Բրյանսկի ռազմաճակատում լույս է տեսել "На разгром врага" թերթը, որի հայերեն տարբերակը կոչվում էր «Դեպի թշնամու ջախջախումը»: Անդրկովկասյան ռազմաճակատի քաղվարչությունը հրատարակում էր "Боец РККА" թերթը, որի հայերեն տարբերակը լույս էր տեսնում «Բանվորա-գյուղացիական Կարմիր բանակի մարտիկ» անունով: Անդրկովկասյան ռազմաճակատի հյուսիսային զորախումբը հրատարակում էր "Вперед за Родину", որի հայերեն տարբերակը կոչվում էր «Առաջ հանուն Հայրենիքի»: Երկրորդ Մերձբալթյան ռազմաճակատի քաղվարչությունը հրատարակել է "Суворовец" թերթը, որի հայերեն տարբերակը կոչվում էր «Սուվորովական»: Բացի վերոհիշյալ ռազմա-

² Նույն տեղում, էջ 9:

ճակատային թերթերից, հայերեն լեզվով լույս են տեսել Հայկական 89-րդ Թամանյան եռակի շքանշանակիր հրաձգային դիվիզիայի՝ «Կարմիր զինվոր», Հայկական 261-րդ հրաձգային դիվիզիայի՝ «Մարտ հանուն Հայրենիքի», Հայկական 390-րդ հրաձգային դիվիզիայի «Հայկական սնայպեր», Հայկական 408-րդ հրաձգային դիվիզիայի «Հանուն Հայրենիքի» և Հայկական 409-րդ հրաձգային դիվիզիայի «Մարտական դրոշ» պաշտոնական թերթերը: Բացի վերոհիշյալ 12 անուն թերթերից, Ա.Ն. Մնացականյանը նշում է նաև «Կարմիր բանակի ագիտատորի բլոկնոտ» ռազմական հանդեսի մասին, որը հանդիսանում էր Կարմիր բանակի և ռազմածովային նավատորմի քաղվարչության պաշտոնական հանդեսը և ռուսերենից բացի լույս էր տեսնում նաև հայերեն, «Մարտական կադրեր» թերթի մասին, որը հանդիսանում էր Անդրկովկասյան ռազմաճակատի թիկունքի պահեստային 28-րդ հրաձգային բրիգադի պաշտոնաթերթը: Այդ բրիգադի անձնակազմը հիմնականում համալրված էր հայերով: Աշխատության մեջ խոսվում է նաև հայերեն լեզվով լույս տեսած «Մարտական աստղ» և «Սովետական ռազմիկ» թերթերի մասին: Առաջինը հանդիսանում էր Անդրկովկասյան, իսկ երկրորդը Երկրորդ Ուկրաինական ռազմաճակատների պաշտոնաթերթը:

Իր աշխատության մեջ Ա.Ն. Մնացականյանը հանգամանորեն լուսաբանում է վերոհիշյալ պարբերականների պատմությունը, նշում նրանց յուրահատկությունները: Այսպես, եթե դիվիզիաների թերթերը լիովին ինքնուրույն պաշտոնաթերթեր էին, ապա ռազմաճակատային թերթերը հանդիսանում էին տվյալ ռազմաճակատի ռուսերեն պաշտոնաթերթի ճյուղը: «Ազգությունների լեզվով լույս տեսնող ռազմաճակատային թերթի խմբագիրը համարվում էր ռուսական հիմնական թերթի պատասխանատու խմբագրի տեղակալը, գործում էր նրա հետ համաձայնեցված ու նրա ղեկավարությամբ, և թերթի տակ դրվում էր երկուսի ստորագրությունը», - նշում է Ա.Ն. Մնացականյանը: Սակայն պաշտոնական նյութերի թարգմանության հետ մեկտեղ, հայերեն լույս տեսնող ռազմաճակատային թերթերն իրենց էջերում տպագրում էին նաև ինքնուրույն կազմակերպված նյութեր, հայ շարքային մարտիկների, սպաների, գեներալների հոդվածները, ինչպես նաև Հայաստանի կուսակցական և սովետական աշխատողների ու գրողների ելույթները³:

Քանի որ Ա.Ն. Մնացականյանի աշխատությունը լույս է տեսել 1947թ., պատերազմի ավարտից երեք տարի անց, մի ժամանակաընթացքում, երբ

³ Նույն տեղում, էջ 10:

զինվորական գրաքննությունը դեռևս թույլ չէր տալիս նշել ռազմական միավորումների, բանակների, դիվիզիաների ու զորամասերի անուններն ու համարները, ապա հեղինակը չի նշել, թե հիշատակված թերթերը որ զորամասերին են պատկանել: Դա ոչ թե հեղինակի մեղքն էր, այլ՝ ժամանակի գրաքննության պահանջը: Մեզ հաջողվել է շտկել այդ բացը:

Ա.Ն. Մնացականյանն իր աշխատության մեջ ոչ միայն լուսաբանում է հայ ռազմիկների հերոսական տարեգրությունները, այլև նշում հայերեն լեզվով լույս տեսած թերթերի պատասխանատու խմբագիրների անունները: Հեղինակն այդ ամենը կատարել է հարուստ և հավաստի փաստական տվյալների հիման վրա, մարտական իրավիճակների ականատեսի աչքերով: Նշենք, որ մայր Ա.Ն. Մնացականյանը եղել է «Մարտական գրոհ» (Դրիմի ռազմաճակատ) և «ԲԳԿԲ մարտիկ» (Անդրկովկասյան ռազմաճակատ) հայերեն թերթերի պատասխանատու խմբագիրը:

Հայրենական մեծ պատերազմի տարիներին ռազմաճակատում լույս տեսած «Հանուն Հայրենիքի» թերթի մասին իր «Հերոսական մարտերում» գրքում է խոսել պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Արշավիր Մնացականի Հակոբյանը: Մայր Ա.Մ. Հակոբյանը թերթի հիմնադրման օրից՝ 1942թ. մարտի 15-ից մինչև նրա փակումը՝ նոյեմբերի 22-ը հանդիսացել է «Հանուն Հայրենիքի» թերթի պատասխանատու խմբագիրը: Թերթը Հայկական 408-րդ հրաձգային դիվիզիայի պաշտոնաթերթն էր: Սկզբում այն լույս էր տեսնում շաբաթը 3 անգամ, այնուհետև՝ ամեն օր: Խմբագրությունն ուներ 2 հատուկ ավտոմեքենա, որոնցից մեկում տեղավորված էին տպագրական մեքենան, տպագրիչը և 2 գրական աշխատողները, մյուսում՝ գրաշարանոցը, պատասխանատու խմբագիրն ու քարտուղարը⁴: Ինչպես նշում է Ա.Մ. Հակոբյանը. «Իր գոյության ամբողջ ժամանակաշրջանում, «Հանուն Հայրենիքի» թերթը ինչպես թիկունքում, այնպես էլ ռազմաճակատում, անձնակազմի մեջ պրոպագանդում էր հայրենասիրություն, ռազմիկների մարտական-քաղաքական ուսուցման առաջավոր փորձը, մարտերում նրանց հերոսական սխրանքները և վեր հանում ու քննադատում նկատվող թերությունները: Իր էջերում զետեղելով Սովետական ինֆորմբյուրոյի հաղորդագրությունները, նա ռազմիկներին մշտապես տեղյակ էր պահում ռազմաճակատի և թիկունքի իրադրությանը Կարմիր բանակի և սովետական ժողովրդի հերոսական պայքարին ու քրտնաջան աշխատանքներին... Դիվիզիայի «Հանուն հայրենիքի» կարմիրբա-

⁴ Հակոբյան Ա., Հերոսական մարտերում, Երևան, «Հայաստան», 1975, էջ 62:

նակային թերթը լուսաբանում էր մարտական և քաղաքական ուսուցման ընթացքը, ցույց էր տալիս այդ գործի առաջավորներին, ինչպես նաև խարազանում էր ետ մնացողներին և քննադատում առանձին թերությունները»⁵:

Հայկական 89-րդ Թամանյան եռակի շքանշանակիր հրաձգային դիվիզիայի «Կարմիր զինվոր» պաշտոնաթերթի մասին իր «Մարտական 89» աշխատության մեջ խոսել է պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Ղևոնդ Մեխակի Դալլաքյանը, որը եղել է դիվիզիայի քաղբաժնի աշխատակից: ««Կարմիր զինվոր» թերթը սուր զենք էր դիվիզիայի հրամանատարության ձեռքում անձնակազմի դաստիարակության, նրանց դեպի հաղթանակ ոգեշնչելու գործում,- նշել է Ղ.Մ. Դալլաքյանը,- Բանակայինները խրամատներում, պաշտպանության ժամանակ և երթի օրերին անհամբեր սպասում էին «Կարմիր զինվորի» հերթական համարին և այն փոխանցում ձեռքից ձեռք: Նրա յուրաքանչյուր համարը կրակոտ լեզվով պատմում էր դիվիզիայի անձնակազմի հերոսությունները և հաղթանակի նկատմամբ վստահություն ներշնչում: Հազարավոր մարտիկներ խնամքով պահում էին թերթի առանձին համարները և երբեմն էլ դրանք ուղարկում իրենց հարազատներին»⁶:

«Կարմիր զինվոր» թերթի գործունեությունը Հայրենական մեծ պատերազմի տարիներին ու մինչև 1956թ. հունիսի կեսերը, մինչև դիվիզիայի կազմացումը և թերթի փակումը, հանգամանորեն լուսաբանել է թերթի երկարամյա պատասխանատու խմբագիր՝ վաստակավոր լրագրող, մայոր Սիմոն Սարգսի Նալբանդյանը իր «Մարտական «Կարմիր զինվորը»» գրքում⁷: Գիրքը, որի ծավալը կազմում է 164 էջ, բաղկացած է նախաբանից, 5 առանձին բաժիններից ու վերջաբանից, ամբողջական պատկերացում է տալիս Երևանում կազմավորված և Կովկասյան լեռներից մինչև Թաման, Կերչ, Ղրիմ, Լեհաստան, Գերմանիա-Բեռլին հերոսական մարտական ուղի անցած Հայկական 89-րդ Թամանյան եռակի շքանշանակիր հրաձգային դիվիզիայի պատմության և նրա «Կարմիր զինվոր» պաշտոնաթերթի գործունեության վերաբերյալ: Սիմոն Նալբանդյանը, որը 1942թ. նոյեմբերից մինչև 1956թ. հունիս եղել է «Կարմիր զինվորի» պատասխանատու խմբագիրը (մինչ այդ՝ 1942թ. հունվարի 12-ից մինչև մարտ թերթի խմբագիրը եղել է Ներսես Կազրամանովը, ապա Գրիգոր Հարությունյանը), ականատեսի աչքերով հանգամանորեն լուսաբանել և վեր-

⁵ Նույն տեղում, էջ 12-13:

⁶ Դալլաքյան Ղ., «Մարտական 89», Երևան, «Հայաստան», 1966, էջ 297-298:

⁷ Նալբանդյան Ս., Մարտական «Կարմիր զինվորը», Երևան, «Հայաստան», 1981, էջ 164:

լուծել է թերթի աշխատանքը հիմնադրման օրից մինչև նրա վերջին համարի լույս ընծայման օրը: Սիմոն Նալբանդյանի աշխատությունն արժեքավոր սկզբնաղբյուր է ոչ միայն հայ զինվորական մամուլի բաղկացուցիչ մաս կազմող «Կարմիր զինվոր» թերթի պատմության ուսումնասիրության, այլև արժանահավատ փաստական նյութերի հավաքածու է Հայկական 89-րդ Թամանյան եռակի շքանշանակիր հրաձգային դիվիզիայի մարտական ուղին ուսումնասիրողների համար: Նշենք նաև, որ թերթի պատասխանատու քարտուղարն էր բանաստեղծ Արշալույս Սարոյանը, խմբագրի տեղակալը՝ Գեղամ Ղուկասյանը, գրական աշխատողը՝ Հրայր Հովակիմյանը:

«Կարմիր զինվոր» թերթի կազմավորման 1942 թ. հունվար-ապրիլ շրջանին իր «Այսպես ապրեցին» գրքում համառոտակի անդրադարձել է նաև պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Խիկար Հակոբի Բարսեղյանը⁸, ով այդ շրջանում որպես զինվոր ծառայել է խմբագրությունում: Ըստ Խիկար Բարսեղյանի «Հայաստանի երիտասարդության ծաղիկն էր հավաքվել նորաստեղծ դիվիզիայի «Կարմիր զինվորի» թերթի խմբագրությունում, վերջինս մինչև դիվիզիայի ռազմաճակատ մեկնելը տեղավորված էր Ա. Մյասնիկյանի անվան հանրային գրադարանի շենքում... 1942թ. մարտի սկզբներին Ներսես Կագրամանովը աշխատանքի նշանակվեց բանակի "Боевая звезда" ռուսերեն թերթում, իսկ նրա փոխարեն «Կարմիր զինվոր» թերթի խմբագիր նշանակվեց ավագ քաղդեկ Գուրգեն Հարությունյանը»⁹:

Հայրենական մեծ պատերազմի տարիներին Կարմիր բանակի կազմում գոյություն ունեցած հայկական զինվորական մամուլին անդրադարձել է նաև պատմական գիտությունների դոկտոր Կլիմենտ Ամասիայի Հարությունյանն իր «Հայկական ազգային զորամիավորումները 1918-1945թթ.» մենագրության մեջ¹⁰: Հեղինակը մեկ առ մեկ ներկայացնելով հայկական դիվիզիաների կազմավորման պատմությունը, առանձնահատուկ ուշադրություն է դարձնում նաև այդ միավորումների հայերեն լեզվով լույս տեսնող պաշտոնաթերթերի գործունեությանը, նշում այդ թերթերի պատասխանատու խմբագիրների և խմբագրության աշխատակիցների անունները, տալիս նրանց կատարած աշխատանքի գնահատականը:

⁸ Բարսեղյան Խ., Այսպես ապրեցին, Երևան, «Հայաստան», 1985, էջ 187-191:

⁹ Նույն տեղում, էջ 188

¹⁰ Հարությունյան Կ., Հայկական ազգային զորամիավորումները 1918-1945թթ., Երեւան, «Զանգակ 97», 2002, էջ 207, 212, 216, 224, 226:

Այստեղ հարկ ենք համարում հիշատակել, որ պատմական գիտությունների դոկտոր Կ.Ա. Հարությունյանը մինչ այդ հատուկ աշխատություն էր գրել 1920-1930-ական թվականների հայկական զինվորական մամուլի վերաբերյալ, որտեղ լուսաբանել էր 1920-1921 թթ. լույս տեսած «Կարմիր բանակը», որը 1921 թ. հունվարի 6-ից մինչև 1938 թ. մայիսի 12-ը լույս է տեսել «Կարմիր զինվոր» անունով: Դա Հայկական 76-րդ Կ.Ե. Վորոշիլովի անվան լեռնահրաձգային դիվիզիայի պաշտոնաթերթն էր¹¹:

Այսպիսով, ամփոփելով Հայրենական մեծ պատերազմի տարիներին Կարմիր բանակի կազմում գոյություն ունեցած հայկական զինվորական թերթերի մասին մեր կատարած համառոտ ուսումնասիրության արդյունքները, գալիս ենք այն այն եզրակացության, որ պատերազմի տարիներին մարտական պայմաններում հրատարակված ռազմաճակատային թերթերը, (որոնց թիվը հասնում էր 16-ի, որից 5-ը հանդիսանում էին հայկական ազգային դիվիզիաների պաշտոնաթերթ) մեծ դեր կատարեցին հայ զինվորների մարտական, քաղաքական պատրաստակամության, հայրենասիրական դաստիարակության, ռազմաճակատի և թիկունքի միասնության ամրապնդման գործում: Ռազմաճակատային մամուլը պատերազմի տարիներին նոր ուժով դրսևորեց կոլեկտիվ պրոպագանդիստի, ագիտատորի և կազմակերպչի իր դերը և մեծ չափով նպաստեց գերմանաֆաշիստական զավթիչների դեմ տարած պատմական հաղթանակին:

ОБЗОР ИСТОРИИ АРМЯНСКОЙ ВОЕННОЙ ПРЕССЫ В КРАСНОЙ АРМИИ В АРМЯНСКОЙ ИСТОРИОГРАФИИ ВО ВРЕМЯ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ (1941-1945ГГ.)

ВОЛОДЯ ГАСПАРЯН

Во время Великой Отечественной войны в Красной Армии было опубликовано 16 военных газет на армянском языке (5 из которых были официальными бюллетенями армянских национальных подразделений), которые сыграли важную роль как в поднятии боевого, морального и национального духа армянского солдата, сражающегося на фронте, так и в укреплении тесных связей с Родиной.

¹¹ Հարությունյան Կ., Սովետահայ զինվորական մամուլը 1920-1930-ական թվականներին, Լրաբեր հասարակական գիտությունների, 1976, թիվ 8, էջ 25-32:

Армянская военная пресса также сыграла огромную роль в мобилизации армянских бойцов и в воспитании их в духе ненависти к немецким фашистским захватчикам и победе над врагом. Поэтому не случайно, что после победного конца Великой Отечественной войны армянские историки также сосредоточились на изучении этого вопроса. Первым из армянских историков доктор исторических наук, профессор Арамаис Мнацаканян в 1947г. затронул этот вопрос: опубликовал специальный документ по этой теме.

Суть дела была частично освещена в работах докторов исторических наук, профессоров Аршавира Мнацаканяна, Гевонда Даллакяна, Хикара Барсегяна, Климента Арутюняна, давнего редактора газеты “Красный солдат”, заслуженного журналиста Саймона Налбандяна. Несмотря на это, армянская историография должна по-прежнему освещать этот важный вопрос новым и всеобъемлющим образом. Необходимо создать целое дело, основанное на существующих исследованиях и рассекреченных архивных фактах, где будет рассмотрена деятельность армянских военных газет, находящихся под юрисдикцией фронтов, и также деятельность официальных армянских национальных отделов. Все это будет способствовать устранению белых страниц истории, научному освещению вопроса об участии армянского народа в Великой Отечественной войне.

Ключевые слова – редактор, война, официальная газета, иллюстрировать, газета “Красный солдат”, военная пресса, официальные газеты, отдел.

THE COVERAGE OF THE HISTORY OF ARMENIAN MILITARY PRESS IN THE RED ARMY BY ARMENIAN HISTORIOGRAPHY DURING THE GREAT PATRIOTIC WAR (1941-1945)

VOLODYA GASPARYAN

During the Great Patriotic War, 16 military newspapers in Armenian were published in the Red Army (5 of which were official bulletins of Armenian national divisions), which played an important role both in raising the fighting, moral and national spirit of the Armenian soldier fighting at the front, as well as in strengthening close ties with the Motherland.

Armenian military press has also played a huge role in mobilizing Armenian fighters and educating them in the spirit of hatred against German fascist invaders and defeating the enemy. So it was not accidental that after the victorious end of the Great Patriotic War Armenian historians kept their focus on the issue.

Doctor of Historical Sciences, Professor Aramais Mnatsakanyan was the first person who in 1947 touched upon this issue – published a special document on this topic. The essence of the case was partially covered in the works of doctors of historical sciences, professors Arshavir Mnatsakanyan, Ghevond Dallakyan, Hikar Barseghyan, Kliment Harutyunyan, longtime editor of the newspaper "Red Guards", honored journalist Simon Nalbandyan. Despite this, the Armenian historiography should still cover this important issue in a new and comprehensive way. It is necessary to create a whole case based on existing studies and declassified archival facts, where the activities of Armenian military newspapers adjacent to the front offices, as well as the activities of official Armenian national departments will be examined. All this will contribute to the elimination of the white pages of history, to the scientific coverage of the issue of participation of Armenian people in the Great Patriotic War.

Key words – editor, war, official newspaper, elucidate, "Red soldier" newspaper, military press, official newspapers, department.